

Seyferth, Erika:

KÉT ÉV TAPASZTALATAI A SZABADPOLCCAL

/Gesundbrunnen, Halle a.d.Saale/

Bizonyára van még sok olyan könyvtár, amelynek éppen oly kedveztlen a fekvése, mint Halle város peremén a gesundbrunneni fiókkönyvtárnak. Csodálatos volna, ha azokban sem kérdezzetnék folyton, mit tegyünk ilyen helyzetben, miképpen alakíthatjuk a könyvtár berendezését és munkamódszerét úgy, hogy különös vonzóerőt gyakoroljon az olvasóközönségre. Mindig jó tudni, hogy ez nem történhetik hatásosabban, mint a kölcsönzés meglevő formájának javításával, vagy még inkább egy másik forma választásával. Mi a legradikálisabb ultra határoztuk el magunkat és Gesundbrunnenban Halle első szabadpolc rendszerű könyvtárát akartuk berendezni. Ennek két feltétele már megvolt: a helyiségek és a könyvállomány alkalmas volta.

A gesundbrunneni fiókkönyvtár /eredetileg a városi gazdaság ököristállója/ 80 m² raktárhelyiséggel rendelkezik. Könyvespolcai egyenes párhuzamos sorokban, áttekinthetően vannak felállítva és széles folyosókkal elválasztva. Semmiféle nehézséget nem okozott tehát, hogy a helyiséget az olvasók számára hozzáférhetővé tegyük, főképen mivel az olvasószobától fallal van elválasztva és külön bejárata van. Mindezt természetesen a könyvállomány felállításánál tekintetbe kellett venni. Ezért a jobb áttekinthetőség és a közönségforgalom megkönnyítése érdekében az egész regényirodalmat a középső polcokon állítottuk fel. A társadalomtudományokat /az összes rokonterülettel/ és a kézikönyveket a folyóiratirodalommal együtt a helyiségek előterében helyeztük el, ahová először lép be az olvasó, míg a természettudományok és a technika a hátsó falsíkokat foglalják el. Az utleírások a regényekkel szomszédosak, a művészet és irodalomtörténet számára egy nagy kettőspolc elegendő. Azt tapasztaltuk, hogy ez a felállítás megfelel az olvasói érdekeknek, a közönség jól tájékozódik benne.

Pillanatnyilag összesen 7.113 kötet áll rendelkezésre, ebből 2.593 regényirodalom. A 4.520 kötet szakirodalom között igen sok népszerűen tudományos irodalom található elbeszélő formában, 476 utleírás és 266 életrajz nem szakjellegű tartalommal. Hogy csak egy-két területet ragadjunk ki, a természettudományokat 666 kötet képviseli, a technikát 411. Azt mondhatjuk tehát, hogy az olyan szabadpolc rendszerű könyvtár, amely nagyobb olvasóközönségre tart számot, ilyen gazdag állománnyal már meg lehet nyitni. Természetes, hogy az olvasói igényeknek megfelelően egy-két szakterületet még jobban ki kellett építeni.

Epen most dolgozunk - főleg tanulóink és egyetemi hallgatóink kívánására - az "Irodalomtudomány" csoportjának jelentős kibővítésén. Az állomány kiépítésének hasonló kérdéseivel azonban nemcsak a szabadpole rendszerű könyvtáraknak kell törődniük.

A szabadpole rendszerű könyvtárakban különleges fontossága van az állomány elrendezésének. Ha a raktárba csak a könyvtáros jár be, a könyvkölcsönzés nem olyan nehéz dolog. Ennél a módszernél a könyvek tartalmi rendje szempontjából egyedül a katalógus mérvadó, tehát a könyvek elrendezésében különféle könnyítéseket választhatunk, egészen a mechanikus egymás mellé sorolásig. A szabadpole rendszerű könyvtárakban azonban a regények elrendezése csak egyféle lehet. Itt a betűrend kötelező, az eligazodást a polcokon látható kezdőbetűk könnyítik meg. Az ismeretterjesztő anyag számára ugyanekkor a régi Steiner-féle rendszert választottuk, tökéletesítésén azóta állandóan dolgozunk. Az egyes szakterületeket nem osztjuk meg tulságosan, kisebb csoportokon belül is megtartjuk a betűrendet. Feltétlenül szükség van a világos elhatárolásra. Minden könyvet egyetlen csoportba sorolunk be még akkor is, ha tartalmilag két vagy három csoportba tartozik. Míg a katalógusban lehetséges a többszöri besorolás, a raktárban a beosztás csak egyszeri. A szabadpole rendszerű könyvtárak számára az a legfőbb parancs, hogy a raktárban a rendszer és az elrendezés olyan áttekinthető legyen, hogy a könyvtőrmegben ne csak a könyvtáros, hanem az olvasó is kiismerje magát. Önmagától értetődő tehát, hogy minden könyvet címmel kell ellátni a gerincen.

Az olvasói katalógusról a szabadpole rendszerű könyvtárban sem mondhatunk le, főképen nem az ismeretterjesztő anyagnál. Ezért bocsátotunk kezdettől fogva olvasóink rendelkezésére betűrendes szerzői katalógust és szakkatalógust is. Mindeneaetre kevés olvasó használta őket. Legtöbbször a "Technika" és "Tegmészettudományok" területeihez kértek részkatalógust, mával a polcon nem láthatja az olvasó, hogy milyen és hány könyv áll rendelkezésére pl. az elektrotechnikáról, hiszen egy részüket kölcsönvették. Még a "Művészet" és az "Irodalom és nyelv" tárgykörben is viszonylag gyakran használ katalógust az olvasó. A "Szépirodalom" belül azt tapasztaltuk, hogy az olvasók a katalógust elsősorban a regényekkel kapcsolatban keresték fel, ezeket többször nézték a katalógusban is, nemesak a polcon.

Hogyan hat most már az olvasóközönségre a szabadpole rendszerű kölcsönzés? Milyen tapasztalatokra tettünk szert könyvtárunkban ezzel a kölcsönzési formával? A kötött kölcsönzésről a szabad kölcsönzésre való áttérés olvasóink nagy részének nem volt könnyű. Azt tapasztaltuk, hogy a kötött kölcsönzés sok olvasót önállótlaná és bizonyos mértékben a könyvtárostól függővé nevelt. Ennek jó, de rossz következménye is lehet. Még mindig van sok szellemileg lomha olvasó, aki örül, ha valami "szépet" keresnek ki számára. Pedig fokozatosan rá kell nevelni a könyvek helyes kiválasztására még azokat az irodalmilag kevésbé tájékozott olvasókat is, akikben megvan a szándék, hogy képességeiknek megfelelően a szabadpole rendszerű kölcsönzési formát használják. Legkönnyebb ezt az ifju olvasóval elérni, aki fokozatosan nő

bele ebbe a kölcsönzési formába és igen hálás minden olyan lehetőségért, amit nyújtunk neki. A szabadpolc rendszerű kölcsönzésnek igen nagy előnye, hogy itt nem fordul elő az a hosszú és gyakran hiába való várakozás, amely a kötött kölcsönzésnél olyan sok olvasót elfáraszt, bosszant és elriaszt. S ha előfordul, hogy a kívánt könyvet az olvasó nem is találja meg, nyugodtan és gondosan kikeresheti magának a szükséges pótlást. Az alatt az idő alatt, míg a kötött kölcsönzésnél egyetlen olvasóval foglalkozik a könyvtáros, ennél a rendszernél minden jelenlévő olvasó kiszolgálhatja magát, zavartalanul választhat, mérlegelhet, vizsgálhat, ismerkedhet. Mi nem tapasztaltuk azt, amitől a könyvtárosok egy része tartott, hogy az olvasók a rendelkezésre álló időt felületes olvasgatásra használják. De megmutatkozik egy előny: a szabadpolc rendszerű kölcsönzésnél nem fordul elő, hogy a kölcsönzés a határozatlan, nehézkes, tulságosan óvatos és igényes olvasó miatt megreked. Az olvasók nem tartják fel egymást. Mégsem ajánlatos a kölcsönzési idő korlátozása; sőt a gesundbrunneni könyvtár a szabad kölcsönzés megnyitásával a kölcsönzési órákat délutánra is kiterjesztette. Ugyanis ha nagyszámu olvasó tartózkodik a polcok között, kölcsönösen zavarják egymást a keresésben és a könyvtáros sem tudja áttekinteni a helyiséget. Ezért ha egy könyvtáros áll a kölcsönzés rendelkezésére, a kölcsönzési időt nem szabad tulságosan rövidre szabni.

Az átmeneti időben szükségmegoldáshoz folyamodtunk; délelőttökön - elsősorban nyugdíjasok számára - "kötött" kölcsönzést vezettünk be. Így a délutáni kölcsönzésből kiestek az olyan idősebb olvasók, akik vonakodtak attól, hogy a könyveket maguk keressék meg a polcokon. Olvasóink tudják ezt a beosztást és ehhez igazodnak. Technikailag a megoldás nem okoz nehézséget, minthogy egyik kartotékunk ugyanolyan elrendezésű, mint a raktári anyag. Ennek ellenére nem ajánljuk ezt a módszert, s reméljük, hogy a jövőben személyzetileg mi is odáig jutunk, hogy meg tudjuk valósítani az egésznapos szabadpolc rendszerű kölcsönzést.

A szabadpolc rendszerű könyvtárban a könyvtárosnak olvasói számára még több ideje kell hogy legyen, mint a kötött kölcsönzésnél. Szükséges tehát, hogy a könyvtáros teljesen megszabaduljon minden mechanikus munkától, hogy minden adminisztrációs munkához elegendő technikai segéderő álljon rendelkezésre. Szüksége van ezenkívül a mappák és táskák megőrzéséhez felügyeletre is. S mivel a szabadpolc rendszerű kölcsönzésnél az állomány nagyobb elhasználódásával is számolni kell, a módszer drágább mint a kötött, ami azonban a szabadpolc rendszerű kölcsönzésnek nem lehet akadálya, még kevésbé helytálló érvelés ellene.

A szabadpolc rendszerű könyvtárban nagyon jól meg lehet figyelni azt a vizuális vonzóerőt, amit a színes kötések keltenek. Egy-két olyan új könyvet, melyet a könyvkötő sötétvörös kötéssel és fehér felirattal látott el, mindjárt az első kölcsönzőórán kivettek. Azzal is igyekezzünk hatást kelteni, hogy gyakran helyezünk be eredeti kötéseket.

Az olvasó a nagy önállóság mellett, amelyet élvez, nem mindig mondhat le a könyvtáros tanácsairól. Mivel a német könyvtárakban eddig a kötött kölcsönzés volt szokásos és mivel kölcsönzésünket a "nevelő

jellegű ablakos kölcsönzés" nyomán fejlesztettük ki, a szabadpolic rendszerű könyvtárban is súlyt helyezünk a könyvtáros tanácsadására. Hiszen a kölcsönzésnek éppen ez a formája ad lehetőséget a könyvtárosnak arra, hogy olvasóit jobban megismerje, könnyebben kezdjen velük beszélgetést. Segítő munkája az új olvasó gondos tájékoztatásával kezdődik, megtanítja, hogy igazodhatik el /főleg megismerteti a könyvek elrendezését/; ezután könnyen eljut a választandó olvasmányok, az adódó önképzési lehetőségek közös megbeszéléséig. A kötött kölcsönzésnél minden olvasót a kényszerűség visz a könyvtároshoz. Ezzel szemben a szabadpolic rendszerű kölcsönzésnél az olvasó és a könyvtáros közötti érintkezés a könyvtáros tehetőségétől, pedagógiai ügyességétől függ. A jól dolgozó könyvtáros hamarosan meg tudja nyerni a hűséges olvasók olyan törzsét, amelyet rendszeresen vezet rá a haladó könyvek tervszerű olvasására.

Mármost, ha megnézzük e fejtegetések eredményét és megkérdezzük, hogy gesundbrunnei fiókkönyvtárunkban két év alatt a szabadpolic rendszerrel értünk-e el lényeges sikert, akkor azt kell mondanunk, hogy lassú de állandó fejlődés figyelhető meg. Az olvasók összetétele lényegesen megváltozott, közönségünk megfiatalodott. 1.389 olvasóból 1953-ban 538-an voltak 14-25 évesek, 606-an 25-60 évesek, 245-en 60-on felüliek. Az olvasói érdeklődés jelentős emelkedését állapíthatjuk meg ipari tanulóinknál is.

A kölcsönzés különösen feltűnő emelkedését állapíthattuk meg a technika /T/, a művészet /K/, az összegyűjtött művek, drámák, költemények /A/ területén. A következőkben az 1952. és 1953. év januártól májusig terjedő hónapjait foglaljuk össze és állítjuk szembe egymással. /1952. januártól májusig még kötött kölcsönzésünk volt, 1952. júniusban kezdtük el a szabadpolic rendszerű kölcsönzés előmunkálatait, amelyeket októberben kellett befejeznünk./

Januártól májusig	Szakirodalom összesen	Részletezve		
		A	K	T
1952	4407	229	153	170
1953	4809	468	291	415

Még több eredményt érhetünk majd el, ha tervszerűen más szakterületeket is erősebben építünk ki és tárunk fel katalógusokkal. Ha nagy számokkal nem is szolgálhatunk, el kell ismernünk, hogy a kölcsönzési forma megváltozásával a növekedés, fejlődés és - amit különösen fontosnak tekintünk - az olvasóközönség összetételének lényeges megjavítása következett be. Ez a megállapítás további munkára kell, hogy ösztönözzön bennünket.

- Der Bibliothekar, 1954. 23-24.sz. 715-718.lap.